

VOJENSKÉ VYZVEDAČSTVO A TRIANON¹

MILITARY ESPIONAGE AND TRIANON

Dávid Pandý².

<https://doi.org/10.33542/SIC2023-2-03>

ABSTRAKT

Predkladaný článok sa venuje výskumu činnosti zameranej na vyzvedanie a vyzrádzanie vojenských tajomstiev na území Československa v období po uzatvorení Trianonskej mierovej zmluvy. Autor túto činnosť zaraďuje medzi formy iredenty prameniacej z „okliešteného“ Maďarska sledujúcej zvrátenie výsledkov trianonského mieru. Príspevok analyzuje a porovnáva pôvodne uhorskú trestnoprávnu úpravu a výsledky normotvorby československého zákonodarcu sledujúcich potieranie týchto aktivít. Príspevok tiež popisuje čiastkové výsledky archívneho výskumu vo vzťahu k rozhodovacej činnosti súdu v trestných veciach tejto povahy.

ABSTRACT

The presented article is dedicated to the research of the activities aimed at the collection and disclosure of military secrets on the territory of Czechoslovakia in the period after the conclusion of the Trianon Peace Treaty. The author classifies this activity among the forms of irredentism stemming from "truncated" Hungary aiming the reversal of the results of the Trianon Peace. The paper analyzes and compares the originally Hungarian criminal legislation and the results of the Czechoslovak legislator's activity aiming the suppression of these activities. The paper also describes the partial results of archival research in relation to the judicial practice in criminal matters of this nature.

I. ÚVOD

Trianonská mierová zmluva spečatila rozpad Uhorska a otvorila cestu k stabilizovaniu začleneného územia dnešného Slovenska do Československej republiky. Doposiaľ nevidaný rozsah zmien štátnych hraníc v Strednej Európe však opodstatnene vyvolával obavy nástupníckych štátov z rýchlo sa formujúcich iredentistických hnutí. Nástrojom ochrany novovytvorených štátov sa prirodzene stalo právo trestné, tradične obsahujúce i početné skutkové podstaty trestných činov chrániacich štát samotný. Formy trestnej činnosti proti štátu mohli byť rozličné, predmetom útoku a tak i objektom trestnoprávnej ochrany mohlo byť štátne územie³, alebo i predstavitelia štátu⁴. Nepochybne významnou zložkou štátnej moci bolo i vojsko, pričom s jeho pôsobením súvisiace citlivé informácie mohli v rukách nepriateľského štátu predstavovať významný nástroj pre ohrozenie štátnej bezpečnosti. Cieľom predkladaného článku je vykonanie analýzy právnej úpravy postihujúcej vyzvedanie a vyzrádzanie vojenských

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0419.

² JUDr., PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Slovenská republika. Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Law, Slovak Republic.

³ Pozri napr. PANDY D.: Trestnoprávna ochrana štátneho územia na Slovensku v období medzivojnovej Československej republiky (The use of criminal law for the protection of the state territory in Slovakia in the period of the interwar Czechoslovak Republic). In: Štenpien, E. – Svatuška, I. (eds.): 100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. Košice: ŠafárikPress, 2021, s. 176.

⁴ Pozri napr. PANDY, D.: Príprava atentátu na Masaryka na východnom Slovensku a jej trestnoprávne dôsledky (The preparation of the assassination of Masaryk in eastern Slovakia and its criminal consequences). In: Erik Štenpien - Lucia Pištejová - Ivan Svatuška (eds): I. svetová vojna a jej dôsledky v štátoprávnej rovine, Zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice, 29. - 30.09.2022. Košice: ŠafárikPress, 2022, s. 233.

tajomstiev platnej v období po prijatí Trianonskej mierovej zmluvy na území Slovenska, tvoriaceho súčasť Československej republiky ako i prezentovať niektoré výsledky archívneho výskumu, ktorého cieľom bolo overenie hypotézy, že predmetná trestnoprávna úprava bola na území dnešného východného Slovenska i aplikovaná v súdnej praxi.

II. IRENTIZMUS

Pojmom irentizmus alebo niekedy skrátene irenta sa pôvodne označovalo talianske nacionalistické hnutie v druhej polovici 19. storočia, ktoré sledovalo pripojenie území iných štátov obývaných Talianmi k Talianskemu kráľovstvu.⁵ Používanie predmetného pojmu sa zaužívalo i v kontexte Maďarov a nimi obývaných území, ktoré Maďarsko stratilo v dôsledku Trianonskej mierovej zmluvy.

Ruttkay v súlade s uvedeným konštatuje, že o zrušenie Trianonskej zmluvy sa maďarskí predstavitelia usilovali aj za pomoci revizionizmu a irenty. Tie boli pritom blízke i maďarským vládnucim kruhom, "Například v novembri roku 1927 ministerský predseda Štefan Bethlen vyhlásil v Debrecíne, že hlavným cieľom maďarskej zahraničnej politiky je dosiahnuť to, "aby pod cudzou vládou trpiacich 3 500 000 Maďarov nadobudlo vlastné samourčovací právo..." " Citujúc maďarskú tlač popisuje udržiavanie idey veľkého Maďarska i cestou výchovy v školách, kde "...každá vyučovacia hodina dáva neustále výchovný materiál o Trianonskej zmluve." Ide pritom nie len o dejepis či geografiu, ale napríklad aj o výučbu jazykov, kde sa vyberajú témy pre písomné práce tohto zamerania, či o výučbu matematiky, kde sa pri výpočtoch sa používajú štatistiky z "okliešteného" Maďarska.⁶

Olejník uvádza, že v dôsledku vojenskej intervencie Maďarskej republiky rád na území Slovenska bolo Maďarsko prezentované ako „...permanentný zdroj ohrozenia, ako krajina, ktorej sa Slováci musia obávať a s podozrením hľadiť na čokoľvek čo sa deje za južnými hranicami Slovenska.“⁷ pričom po ukončení vojenskej intervencie bolo z pohľadu bezpečnostných orgánov i formovanie politických subjektov a záujmových organizácií reprezentujúcich maďarskú menšinu v Československu vnímané s podozrením ako vytváranie možných centier irenty.⁸

Na tento stav reagovala štátna moc špecializáciou mocenského aparátu zameraného na potieranie irentistickej činnosti. V roku 1921 došlo k vytvoreniu pod-oddelenia pre štátnu bezpečnosť administratívneho oddelenia Ministerstva pre Slovensko, do ktorého kompetencie patrila i evidencia osôb dôležitých pre štátnu bezpečnosť, evidencia politických strán, irenta a protištátna agitácia, podvratná činnosť, či sledovanie tlače z hľadiska štátnej bezpečnosti.⁹ V roku 1923 došlo v súvislosti s vydaním zákona na ochranu republiky k zriadeniu Spravodajskej ústredne ako súčasť Policajného riaditeľstva v Prahe. Miestnymi orgánmi Spravodajskej ústredne boli jej "odbočky" v Prahe, Brne, Opave (v 1932 premiestnenej do Ostravy), Plzni a Liberci, Bratislave, Košiciach a Užhorode. Odbočky vykonávali obrannú spravodajskú službu vo svojom obvode, vykonávali vyhľadávanie a ďalšie úradné úkony k zamedzeniu vyzvedačstva. Úlohou spravodajskej ústredne bola kontrola výkonu obrannej spravodajskej služby v nižších inštanciách.¹⁰

⁵ CHOVANEC, J. - HOTÁR, V. S.: *Politológia, terminologický a výkladový slovník*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie, UCM, 2010, s. 152.

⁶ RUTTKAY, F.: *Maďarská irenta a Slovensko (1918-1920)*. Bratislava: KUBKO GORAL, 1997, s. 24-26.

⁷ OLEJNÍK, M.: *Politické a spoločenské aktivity maďarskej minority v prizme štátnych orgánov a dobovej slovenskej tlače (1918-1929)*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011, s. 52.

⁸ Tamže, str. 55.

⁹ Tamže, s. 55- 56.

¹⁰ MACEK, P. - UHLÍŘ, L.: *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939)*. Praha: POLICE HISTORY, 1999, s. 29-30.

Pokiaľ ide o formy iredentistickej činnosti, Ruttkay¹¹ uvádza, že jej nástrojmi v úsilí o obnovenie veľkého Maďarska boli i násilné, teroristické prostriedky ako vytváranie ilegálnych ozbrojených skupín, sabotáže, násilné prepady územia okolitých štátov a rozvracanie ich štátneho, hospodárskeho a politického života. Činnosť jednej zločineckej skupiny pôsobiacej na juhovýchodnom Slovensku sme popisovali i v rámci našej výskumnej činnosti¹². Išlo o skupinu asi 20-25 osôb, tvorenú najmä bývalými dôstojníkmi alebo poddôstojníkmi maďarskej armády, z väčšej časti štátnych príslušníkov československých, taktiež zbehov a politických utečencov. Na čele tejto skupiny, ktorá sa označovala Ligou slovenských sinfeinistov mal byť zbeh československej armády E. S., pričom jej účelom malo byť vykonávanie lúpežných a iných vpádov na územie Československa sledujúc destabilizáciu pohraničia. Skupina v roku 1921 podnikla rozličné „výpravy“ ako vylúpenie berného úradu v Sečovciach a Kráľovskom Chlmci, prepadnutie železničnej stanice v Strede nad Bodrogom, ako aj železničnej stanice v Kalši.

Medzi formy iredentistickej činnosti môžeme zaradiť i rozširovanie tlačovín a iných nežiaducich predmetov na území Slovenska, ktorému sme sa venovali v osobitnom príspevku.¹³ V tejto súvislosti je možné spomenúť rozširovanie výzvy Maďarskej národnej rady k petícii proti začleneniu územia Slovenska do ČSR ešte z novembra 1918, pričom vyzbierané podpisy sa mali zaslať na mierovú konferenciu ako argument v prospech maďarských požiadaviek, či snahu československých štátnych orgánov o elimináciu „rizikovej“ maďarskej literatúry na území Slovenska ako i potlačanie šírenia propagandistických letákov.

Máme pri tom za to, že medzi formy iredentistickej činnosti môžeme zaradiť i výzvednú činnosť zameranú na vyzradenie vojenských tajomstiev. O škodlivosti tejto činnosti pre štát svedčí jej kriminalizovanie a to už v monarchistickej legislatíve, ako i relatívne promptná rekodifikácia a unifikácia právnej úpravy postihujúcej túto trestnú činnosť v medzivojnovom Československu. V ďalšej kapitole sa zameriame na priblíženie právnej úpravy zameranej na potieranie vyzvedania vojenských tajomstiev.

III. PRÁVNA ÚPRAVA

Východiskom vytvorenia právneho poriadku medzivojnovovej Československej republiky bol zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zriadení samostatného štátu československého označovaný ako recepčná norma. V zmysle jeho čl. 2 totiž *„všetky doterajšie zemské a ríšske zákony a nariadenia ostávajú zatiaľ v platnosti.“*¹⁴ Vyššie uvádzaným ustanovením došlo na území Česka, Moravy a Sliezska k prevzatiu právneho poriadku Predlitavska a na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi k prevzatiu uhorského právneho poriadku. Ako to deklarovala preambula citovaného zákona, v záujme predídania zmätkov a upraveniu nerušeného prechodu k novému štátnemu životu, došlo ku komplexnému prevzatiu právneho poriadku bývalého súštitia a to vo verzii "kompatibilnej" s demokratickou a republikánskou formou vlády novovytvoreného štátu.

Pokiaľ ide o oblasť trestného práva hmotného, na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi nastala recepcia kodifikovaného uhorského trestného práva v podobe zákonného článku V/1878, teda trestného zákona o zločinoch a prečinoch a zák. čl. XL/1879 o priestupkoch. Ako sme naznačili vyššie, nahliadnutím do pôvodných uhorských prameňov trestného práva

¹¹ RUTTKAY, F.: *Slovenskí kolaboranti v službách maďarskej iredenty /1920 - 1938/*. Bratislava: KUBKO GORAL, 1998, s. 6.

¹² PANDY, D.: Príprava atentátu na Masaryka na východnom Slovensku a jej trestnoprávne dôsledky (The preparation of the assassination of Masaryk in eastern Slovakia and its criminal consequences). In: *Erik Štenpien - Lucia Pištejová - Ivan Svatuška (eds): I. svetová vojna a jej dôsledky v štátoprávnej rovine, Zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice, 29. - 30.09.2022*. Košice: ŠafárikPress, 2022, s. 233.

¹³ Bližšie pozri PANDY, D.: Efforts to Question the Territorial Outcomes of the Treaty of Trianon in the Region of Southeastern Slovakia and the Tools of Legal Protection of the Interwar Czechoslovak Republic. In: *Glossa Iuridica*, Roč. VIII. 2021, č. 3, s. 35 – 48.

¹⁴ GRONSKÝ, J. - HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnému vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 2004, s. 27.

hmotného je možné zistiť, že vojenské tajomstvo požívalo trestnoprávnu ochranu už v zmysle uhorského trestného zákona o zločinoch a prečinoch, pričom túto problematiku čoskoro po vzniku Československej republiky nanovo upravil zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. na ochranu republiky. Niektoré aspekty vojenskej výzvednej činnosti upravovalo i dobové medzinárodné právo verejné.

1. Uhorská právna úprava¹⁵

Problematika vojenského vyzvedačstva bola obsiahnutá v uhorskom trestnom zákone o zločinoch a prečinoch, zák. čl. V/1878 v rámci skutkových podstát trestného činu zrady štátu (mad. hűtlenség).

Najprísnejšie trestaným bolo konanie, ktorým sa nepriateľ informuje o polohe, stave alebo pohybe (v zmysle pôvodného znenia: rakúsko-uhorského) vojska alebo ktorým sa špión alebo na špionáž vyslaný vojak ukryje, alebo ktorému sa poskytne pomoc alebo rada pre dosiahnutie jeho cieľa alebo jeho úteku. Išlo o úmyselné konanie¹⁶ trestané doživotnou káznicou. Uvedený trestný čin nebol samostatnou skutkovou podstatou, ale vyššie popísané konanie tvorilo jednu z ôsmich alíní (v poradí siedmu), v rámci "úvodnej" skutkovej podstaty trestného činu zrady štátu.

Následne sa v trestnom zákone stretávame s dvoma samostatnými skutkovými podstatami tohto zločinu, trestanými totožne káznicou a to od desiatich do pätnástich rokov. Podstata ich objektívnej stránky spočívala v priamom alebo nepriamom zdieľaní tajného dokumentu, údajov alebo správ, týkajúcich sa bezpečnosti alebo iných dôležitých záujmov uhorského štátu alebo druhého štátu rakúsko-uhorskej monarchie s nepriateľom.

Pri prvej skutkovej podstate bol subjektom ten, kto tieto dokumenty, údaje alebo správy má v moci (držbe) alebo má o nich (o ich obsahu vedomosť) na základe zastávania úradu alebo osobitného poverenia (špeciálny subjekt). Pri druhej skutkovej podstate zákonodarca zakotvuje subjekt všeobecný, ktorý dokumenty, správy a údaje získal do svojej moci alebo o nich (o ich obsahu) získal vedomosť násilím, krádežou, spreneverou alebo úskokom.

Pri oboch uvádzaných skutkových podstatách zákonodarca zakotvuje i ich menej závažné alternatívy. Pri prvej skutkovej podstate so špeciálnym subjektom je miernejšie trestané (štátnym väzením do päť rokov) zdieľanie tohto dokumentu, údajov alebo správ s vládou inej mocnosti, nie však s cieľom aby sa o nich dozvedel nepriateľ, ako i akékoľvek iné zverejnenie

¹⁵ Pozn. vlastný preklad autora:

§ 144

Kto informuje nepriateľa o polohe, stave alebo pohybe rakúsko-uhorského vojska, nepriateľského špióna alebo na špionáž vyslaného vojaka ukryje, alebo poskytne pomoc alebo radu na dosiahnutie jeho cieľa alebo jeho úteku potrestá sa káznicou na doživotie.

§ 146

Káznicou od desiatich do pätnástich rokov sa potrestá ten, kto na základe zastávania úradu alebo osobitného poverenia majúci v moci alebo majúci vedomosť o tajnom dokumente, údajoch alebo správe, týkajúcich sa bezpečnosti alebo iných dôležitých záujmov uhorského štátu alebo druhého štátu rakúsko-uhorskej monarchie, tieto priamo alebo nepriamo zdieľa s nepriateľom. Ak ale takýto dokument, údaj alebo správu zdieľa s vládou inej mocnosti, nie za tým cieľom, aby sa o nich dozvedel nepriateľ alebo obsah takéhoto dokumentu, údajov alebo správ inak zverejní, potrestá sa štátnym väzením do päť rokov.

§ 147

Káznicou od desať do päťnásť rokov sa potrestá ten, kto násilím, krádežou, spreneverou, alebo úskokom získajúc do svojej moci vyššie označený dokument, údaj alebo správu alebo o nich získajúc vedomosť, tieto nepriamo alebo priamo zdieľa s nepriateľom. Ak ale nie v tomto odseku uvedeným spôsobom získal vedomosť o tajnom dokumente, údajoch alebo správe, ale majúci vedomosť o ich tajnej podstate, tieto nepriamo alebo priamo zdieľa s nepriateľom, potrestá sa káznicou od piatich do desiatich rokov.

§ 148

Spolčenie (§ 132) za účelom spáchania niektorého skutku vymedzeného v § 142, 143, prvý bod a § 144, ak nedošlo k prípravnému konaniu trestá sa káznicou do piatich rokov, v opačnom prípade káznicou od piatich do desiatich rokov.

§ 149

Verejné a priame vyzývanie spôsobom vymedzeným v § 134 na spáchanie trestných činov vymedzených v § 142, 143, 144 sa trestá káznicou od piatich do desiatich rokov.

¹⁶ S poukazom na § 75 uh. tr. z.

obsahu takéhoto dokumentu, údajá alebo správy. Pri druhej skutkovej podstate so všeobecným subjektom je miernejšie trestné (káznicou od piatich do desiatich rokov) konanie, ktorým páchatel' získa vedomosť o tajnom dokumente, údaji alebo správe, avšak nie krádežou, násilím, spreneverou ani úskokom, a majúc vedomosť o ich tajnej povahe zdieľa tieto priamo alebo nepriamo s nepriateľom.

Uhorský trestný zákon napokon postihoval i spolčenie a vyzývanie na spáchanie trestných činov zrady štátu, vo vzťahu k vyzvedačstvu len k v poradí prvej uvádzanej skutkovej podstate. Spolčením sa rozumela dohoda dvoch alebo viacerých osôb na spáchaní trestného činu, v kontexte trestnosti bez ohľadu na to, či už medzi spolčenými došlo k prípravnému konaniu k zrade. Ak už k prípravnému konaniu došlo, trestný čin sa trestal káznicou vo výmere od piatich do desiatich rokov, ak nie, vo výmere do piatich rokov. Ako sme uviedli, uhorský trestný zákon kriminalizoval i vyzývanie na spáchanie tohto trestného činu, pričom k vyzývaniu muselo dôjsť *na zhromaždení verejne slovom alebo prostredníctvom rozširovania či vystavenia spisu, tlačoviny alebo vyobrazenia verejnosti*, za podmienky, že páchatel' obsah, resp. význam spisu, tlačoviny alebo vyobrazenia poznal.¹⁷ Trestná sadzba predstavovala päť až desať rokov káznice.

2. Československá právna úprava¹⁸

Problematika "vyzvedačstva" bola československou legislatívou upravená nanovo a to v rámci zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. na ochranu republiky, presnejšie v § 6 ktorý niesol súhrnné označenie "vojenská zrada" a subsumoval viacero súvisiacich skutkových podstat. Výzvednú činnosť upravovali body 2 až 4.

Z hľadiska objektívnej stránky bolo trestne postihované ako vyzvedanie, tak i opačné konanie – vyzradenie a to „skutočností, opatrení alebo predmetov“, vo vzťahu „k cudzej moci“ (bod 2) alebo k „nepovolánym osobám“ (bod 3). V tomto smere môžeme pozorovať postihovanie rôznych vývojových štádií trestnej činnosti: skutočne dokonané vyzradenie, vyzvedanie za účelom následného vyzradenia, a podľa bodu 2 už i spolčenie sa alebo nadviazanie styku priamo a nepriamo s cudzou mocou a cudzími činiteľmi za týmto účelom. Podľa Lepšíka *"Toto ustanovenie postihuje v prvom rade vyzvedačov cudzích štátov, ktorí sú síce usvedčení zo svojho poslania, nie však z vyzvedania konkrétnych okolností"*.¹⁹ Zákonodarca napokon postihoval i iné konanie, resp. opomenutie, v dôsledku ktorého sa tieto skutočnosti, opatrenia alebo predmety stali alebo čo i len mohli stať známymi cudzej moci (bod 4). V každom prípade bola objektom ochrany branná sila republiky.

Predmetom „útoku“ bolo vlastne vojenské tajomstvo, ktoré má byť zachované pre obranu republiky. Nebolo pritom rozhodujúce, či táto „skutočnosť, opatrenie alebo predmet“ boli

¹⁷ § 132, 134 uh. trestného zákona o velezrade mutatis mutandis.

¹⁸ § 6 Vojenská zrada

1. Kto za vojny opatruje nepriateľovi nejaký prospech alebo spôsobí škodu brannej moci alebo vojenským podnikom republiky alebo jej spojenca, príslušník republiky, ktorý za vojny koná službu v nepriateľskom vojsku, trestá sa za zločin ťažkým žalárom od troch do piatich rokov, za okolností zvlášť priťažujúcich ťažkým žalárom od piatich do dvadsiatich rokov alebo na doživotie.

2. Rovnako sa trestá:

kto vyzradí cudzej moci priamo alebo nepriamo skutočnosť, opatrenie alebo predmet, ktoré majú zostať utajené pre obranu republiky,

kto vyzvedá takú skutočnosť, opatrenie alebo predmet, aby ich vyzradil priamo alebo nepriamo cudzej moci,

kto za týmito cieľmi s niekým sa spolčí alebo vojde v styk priamy alebo nepriamy s cudzou mocou alebo s cudzími činiteľmi, najmä vojenskými alebo finančnými.

3 Kto vedome ohrozuje obranu republiky tým, že vyzradí osobe nepovolanej skutočnosť, opatrenie alebo predmet, ktoré majú zostať utajené pre obranu republiky, alebo tým, že vyzvedá takúto skutočnosť, opatrenie alebo predmet, aby ich vyzradil osobe nepovolanej, trestá sa, ak nie je čin prísnejšie trestný, za zločin žalárom od šiestich mesiacov do troch rokov.

4.Kto hrubou nedbanlivosťou spôsobí, že taká skutočnosť, opatrenie alebo predmet sa stanú alebo môžu sa stať známymi cudzej moci, hoci podľa svojho verejného postavenia je povinný uchovávať ich v tajnosti alebo hoci mu taká povinnosť bola výslovne uložená, hľadiac na jeho služobný alebo zmluvný pomer, trestá sa za prečin väzením od ôsmich dní do šiestich mesiacov.

¹⁹ LEPŠÍK, J.: *Zákon na ochranu republiky s dôvodovou správou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, s. 40.

priamo utajené, ale mali však byť takej povahy, že obrana republiky vyžadovala, aby sa o nich nedozvedela cudzia moc.²⁰ Predmetom vojenského tajomstva tak mohli byť i skutočnosti v zásade verejnosti prístupné, napr. pohyb vojsk.²¹

Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžadoval úmysel, s výnimkou bodu 4 kde sa predvídala hrubá nedbanlivosť. Páchateľ si v tomto kontexte v zásade mal byť vedomý povahy informácií ako vojenského tajomstva.

Subjekt bol vo väčšine skutkových podstát všeobecný, ale v prípade bodu 4, môžeme hovoriť o špeciálnom subjekte - osobe, ktorá má povinnosť uchovávať tieto skutočnosti, opatrenia a predmety v tajnosti z titulu svojho verejného postavenia, alebo služobného či zmluvného pomeru. Napokon pre trestnosť nezáležalo na štátnej príslušnosti, trestného činu sa mohol dopustiť i cudzinec.

Priblížme si ale niektoré pojmy obsiahnuté v objektívnych stránkach týchto skutkových podstát. Cudzou mocou sa rozumel cudzí štát, (v čase vojny napr. aj činiteľa cudzieho vojska, ktorí jednájú za nepriateľský štát), pričom cudzími činiteľmi sa rozumeli také osoby z cudzieho štátu, ktoré hoci nie sú ich zástupcami, resp. ich orgánmi, ale majú významný vplyv a môžu ním relevantne trestnú činnosť.²² Podľa dôvodovej správy je: *"...povojnovým zjavom, že v mnohých štátoch vyvstali skupiny vojenské, finančné alebo politické, ba i jednotlivci, ktorí nadaní sú takou faktickou mocou, že za okolností môžu byť rovnako nebezpeční pre podporovanie úkladov o republiku ako je cudzia moc sama. Návrh uvádza najmä činitele vojenské a finančné, naznačujúc, že nejde o bezvýznamných jednotlivcov, ale skutočne o činitele nadané faktickou mocou a vplyvom."*²³ Ako sme uviedli vyššie, trestným bolo aj vyzvedanie alebo vyvráždzenie informácií i nepovolanej osobe. Citujúc z dôvodovej správy: *"Štát musí chrániť sféru svojich vojenských tajomstiev proti všetkým nepovolaným osobám. I keď účelom tu môže byť obyčajné ukojenie zvedavosti, vzniká predsa nebezpečenstvo, že tajomstvo nebude dostatočne uchované a že sa ho zmocní i ten, kto z neho dokáže ťažiť na škodu republiky, i keď to nie je cudzia moc."*²⁴ Nepovolanou je preto akákoľvek osoba, ktorá podľa povahy vojenského tajomstva o ňom nemá vedieť. Podmienkou trestnosti však je, aby subjekt vedel že týmto konaním ohrozuje obranu republiky. Subjekt je i podľa tohto bodu všeobecný, *"...ak sa však dopustí činu osoba úradná, bude sa podľa okolností zodpovedať za prísnejšie trestné zneužitie úradnej moci..."*²⁵

Za konanie podľa bodu 2 (úmyselné vyzvedanie, vyvráždzenie cudzej moci, spolčenie, nadviazanie styku s cudzou mocou a činiteľmi) hrozila ako sankcia ťažký žalár od troch do piatich rokov, za okolností zvlášť priťažujúcich ťažký žalár od piatich do dvadsiatich rokov alebo na doživotie. Podľa bodu 3 (úmyselné vyzvedanie, vyvráždzenie nepovolanej osobe) právna norma predvídala trest žalára od šiestich mesiacov do troch rokov. Napokon konanie podľa bodu 4 (nedbanlivostný únik informácií cudzej moci) sa trestalo väzením od ôsmich dní do šiestich mesiacov. Na Slovensku sa však pre medzivojnový dualizmus práva ukladali iné formy trestu odňatia slobody, a to za konanie podľa bodu 1 a 2 plošne káznica, v prípade bodu 3, do 2 rokov žalár, nad 2 roky káznica, a podľa bodu 4 do 2 mesiacov uzamknutie, nad 2 mesiacov väzenie.

Porovnaním uhorskej a československej právnej úpravy so zameraním na typické vyzvedanie a vyvráždzenie v prospech nepriateľského štátu si je možné všimnúť, že

²⁰ MILOTA, A.: *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž, 1930, s. 29.

²¹ Dôvodová správa k zák. č. 50/1923 Zb. na ochranu republiky. In: LEPŠÍK, J.: *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, s. 40.

²² MILOTA, A.: *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž, 1930, s. 10.

²³ LEPŠÍK, J.: *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, s. 20-21.

²⁴ Dôvodová správa k zákonu, In: LEPŠÍK, J.: *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, s. 37.

²⁵ Dôvodová správa k zákonu, In: LEPŠÍK, J.: *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, s. 38.

československý zákonodarca ponúka súdnej moci v otázke sankcie pomerne rozsiahly priestor medzi hornou a dolnou hranicou trestnej sadzby trestu odňatia slobody a to vo výmere od 3 rokov prakticky až po doživotie (za okolností zvlášť priťažujúcich). Uvedené zjavne reflektuje široký záber konaní, resp. vývojových štádií subsumovaných v predmetnej skutkovej podstate.

Uhorská právna úprava je v tomto ohľade rigidnejšia, rozdiel hornej a dolnej trestnej sadzby v prípade „typického“ vyzvedania a vyrádzania predstavuje len 5 rokov (sadzba 10 až 15 rokov). Súčasne však uhorskú právnu úpravu hodnotíme ako prísnejšiu, nakoľko ako vidíme, dolná hranica trestnej sadzby predstavuje až 10 rokov káznice, pri vyzradení informácií o vojsku nepriateľovi počíta právna norma dokonca iba s doživotím. Sudca aplikujúci československé právo, mal tak i pri odhliadnutí od vzdialenejších vývojových štádií (v široko koncipovanej právnej norme) stále pomerne veľký priestor pre úvahu pri určení výmery trestu odňatia slobody, ako sudca aplikujúci trestný zákon s dolnou hranicou trestnej sadzby stanovenej na 10 rokov.

3. Medzinárodné právo

Ako sme naznačili vyššie, niektoré súvislosti vojenskej špionáže upravovali i medzinárodné dohovory. Medzinárodnoprávna úprava práv a povinností strán počas ozbrojeného konfliktu vznikala ako súbor vojnových zvyklostí, pričom rozhodujúcim obdobím pre ich formovanie sa stala až 2. polovica 19. storočia. Napokon počas prvej a druhej Haagskej mierovej konferencie v rokoch 1899 a 1907 došlo k prijatiu celkovo 14 písaných prameňov práva - medzinárodných dohovorov, z ktorých sa za najvýznamnejší uvádza 4. Haagsky dohovor o zákonoch a obyčajach pozemnej vojny.²⁶ Práve uvádzaný dohovor vymedzuje i pojem špióna (ang. spy) ako aj podmienky jeho zodpovednosti za vykonanú špionáž.

V zmysle článku 29 dohovoru²⁷ sa za špióna považuje ten, kto konajúc tajne alebo pod falošnou zámienkou získa alebo sa pokúsi získať informáciu v zóne operácií bojujúcej strany s úmyslom odovzdať ju nepriateľskej strane. Za špióna sa však nepovažujú:

- vojaci bez maskovania, ktorí prenikli do zóny operácii nepriateľskej armády za účelom získania informácií,
- vojaci a civilisti poverení doručením posolstva určenému buď svojej vlastnej armáde alebo nepriateľskej armáde vykonávajúci svoju misiu otvorene,
- osoby vyslané balónom za účelom prenosu posolstva a všeobecne, zabezpečujúce komunikáciu medzi rôznymi časťami armády alebo územia.

Nakoľko je výkon špionáže v zásade postihovaný, v zmysle čl. 30 dohovoru nesmie byť špión prichytený pri čine potrestaný bez predchádzajúceho procesu. Pokiaľ sa však špión po výkone špionáže zjednotí so svojou armádou a je zajatý až následne, nenesie zodpovednosť za svoje skoršie akty špionáže a má s ním byť zaobchádzané ako s vojnovým zajatcom (článok 31).

V zmysle medzinárodného práva teda v zásade platilo, že kto špionážnu činnosť vykonával otvorene, ako i ten, kto ju vykonával utajene, ale podarilo sa mu zjednotiť so svojou armádou, za svoje konanie nezodpovedá. K prieniku uvedenej právnej úpravy s vnútroštátnym právom došlo na dvoch miestach a to v súvislosti s trestnou zodpovednosťou cudzincov. Podľa § 145 uhorského trestného zákona sa okrem iného i v prípade skutkovej podstaty zrady vymedzenej v § 144 (prvá popísaná v rámci výkladu o uhorskej úprave) použijú na cudzincov ustanovenia medzinárodného práva a podobne i v rámci § 38, ods. 2 ZOR, v zmysle ktorého v prípade § 6 (popísané československé trestné činy vyzvedačstva) nie je cudzinec trestne zodpovedný, ak sa dopustil činu, vykonávajúc právo zaručené právom medzinárodným. Máme za to, že ustanovenia medzinárodného práva, na ktoré vnútroštátna úprava odkazovala sú práve vyššie popísané ustanovenia 4. Haagskeho dohovoru.

²⁶ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 470.

²⁷ Dostupné v angličtine online: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp

IV. ROZHODOVACIA ČINNOSŤ KOŠICKEJ SEDRIE

Po výskume trestnoprávnej úpravy sledujúcej potieranie vyzvedačstva sme sa pokúsili o overenie hypotézy, že táto právna úprava bola v období po uzatvorení Trianonskej mierovej zmluvy i reálne aplikovaná v rozhodovacej praxi súdov na východnom Slovensku.

Potvrdenie tejto hypotézy bolo možné konštatovať po bádani v fonde Štátneho archívu v Košiciach s názvom Krajský súd v Košiciach, ktorý obsahuje súdne spisy trestných konaní vedených vo veciach vyzvedačstva. Uvedené svedčí o tom, že v predchádzajúcej kapitole popísané právne normy boli v praxi na východnom Slovensku reálne aplikované a viedli k odsúdeniu páchatel'ov. V tejto kapitole by sme radi popísali dve vybrané trestné veci, a to za cieľom zasadenia skúmaných právnych noriem do reálneho kontextu, teda justičnými orgánmi zisteného skutkového stavu, pričom popisované trestné veci boli pre potreby tohto článku zvolené pre komplexnosť ich spisového materiálu ako i podobný charakter trestnej činnosti.

Podľa rozsudku Košickej sedrie ako trestného súdu zo dňa 27.7.1925²⁸ bol obžalovaný J.D. dňa 2.3.1925 zadržaný pohraničnou strážou, pri tom, ako prešiel hranice Československej republiky pri železničnej trati Hidasnémeti - Miglec. Vydával sa pritom za agenta spravodajského oddelenia 11. pešej divízie v Košiciach, od ktorého bol vraj vyslaný štábnym kapitánom Boubelom do Maďarska. Pre podozrivý charakter veci, bol odovzdaný četníckej stanici v Seni pre vykonanie ďalších úkonov. Po preverení ním uvádzaných údajov bol však zatknutý, nakoľko sa zistilo, že nie je v službách spravodajského oddelenia 11. pešej divízie a že udal vymyslené meno št. kapitána Boubela. Pri ďalšom výsluchu sa obžalovaný napokon priznal, že bol do ČSR vyslaný maďarským spravodajským dôstojníkom B., aby tu vyzvedal pre neho dôležité veci vojenskej povahy. V papierovom zošite, ktorý mu bol zaistený mal citrónovou š'avou písané poznámky, z ktorých bolo zrejmé, že tu mal vyzvedat' rôzne veci týkajúce sa letectva, auto-oddielu, zásobovacieho oddelenia, pechoty či života vo vojsku, vo vojsku získavať informátorov a odosielať správy do Maďarska. Jeho prvou úlohou bolo zistiť v deň slávností dňa 7.3.1925 pri vojenskej prehliadke v Košiciach množstvo a druh vojska zúčastneného na prehliadke a v ten istý deň podať správu do Maďarska. Obvinený sa ku skutku priznal aj pred súdom, pričom sa obhajoval tým, že mu bolo v Maďarsku sľúbené „pekne miesto“, ale nechcel vraj nič vyzvedat' a chcel všetko prezradiť na vojenskom veliteľstve v Košiciach. Túto obhajobu však súd nepovažoval za relevantnú, vzhľadom na jeho správanie pri zadržaní a zatknutí, kedy sa vydával za agenta československého spravodajského oddelenia a udával vymyslené meno dôstojníka, ktorý ho mal vyslať z Košíc do Maďarska, a uvádzal, že je vojakom 28. pešieho pluku a musí sa 4.3.1925 hlásiť v Košiciach a potom odísť do Prahy. Svojimi určitými tvrdeniami a vystupovaním urobil na orgány, ktoré ho zadržali dojem človeka vo svojej veci istého a skúseného a nebol preto zatknutý ihneď, ale až po zistení nepravdivosti jeho tvrdení. Vychádzajúc z odborných posudkov zaujala sedria stanovisko, že obvinený bol podrobený výcviku v spravodajskej službe a použitý ako spravodajský agent. Predmety, ktoré mal vyzvedat' boli pritom takými, ktoré majú v záujme ochrany štátu ostať utajenými. Obžalovaný bol preto uznaný vinným zo zločinu vojenskej zrady podľa § 6, bod 2, ods. III. ZOR, teda že sa spolčil a vošiel v styk s maďarským spravodajským dôstojníkom za tým účelom, aby pre Maďarsko vyzvedal a jemu vyzrádzal skutočnosti, opatrenia a predmety, ktoré majú zostať utajenými pre obranu republiky, pričom mu bol uložený trest troch rokov káznice a trojročná strata práva volebného a voliteľnosti do obcí. Po odvolaní štátneho zástupcu i obžalovaného napadnutý rozsudok Súdna tabuľa v Košiciach potvrdila.

Podľa rozsudku Sedrie v Košiciach zo dňa 29.3.1926 vo veci obžalovaného L.L.²⁹ bol tento začiatkom mája 1925 v Miskolci opakovane kontaktovaný majorom P., vedúcim miestneho spravodajského oddelenia, a prijal jeho ponuku na vykonávanie činnosti vyslaného cestujúceho

²⁸ Štátny archív v Košiciach. Fond: Krajský súd v Košiciach. Krabica 168, spis Tk III 491/25.

²⁹ Štátny archív v Košiciach. Fond: Krajský súd v Košiciach. Krabica 168, spis Tk III 1070/25.

agenta. Major P. ho poveril kontrolou nad vyslanými agentmi v oblasti 12. pešej divízie a dal mu inštrukcie na získanie zaručených správ, najmä o 12. pešej divízii, a síce mená dôstojníkov, dáta o výzbroji, výstroji, cvičeniach, disciplíne, stave koní, stravovaní, o skladištiach, stave ciest a eventuálnom politickom hnutí medzi vojakmi, pričom k tomu cieľu mal naviazať spojenie s členmi československej armády. Okrem toho sa mal dostať do služieb kapitána V., spravodajského dôstojníka v Košiciach a získať originály rôznych dokumentov, ktoré mal tento dispozícií, a o výsledku svojej činnosti mal podávať správy majorovi P. vopred dohodnutým spôsobom. Hoci popísané konanie obžalovaný v počiatočnom štádiu trestného konania priznal, na hlavnom pojednávaní svoju výpoveď odvolal. Namiesto toho uviedol, že od 6. do 20. mája 1925 bol v Maďarsku a hovoril s P., pričom ale tvrdil, že jeho ponuky na vyzvedačskú službu neprijal. Súd napokon obžalovaného uznal vinným zo zločinu vojenskej zrady, podľa § 6, č. 2, ods. III. ZOR opierajúc sa o nasledovné dôkazy: Výpoveďou kapitána V., košického spravodajského dôstojníka, mal súd za preukázané, že obžalovaný sa mu koncom mesiaca máj roku 1925 ponúkol k tomu, aby vykonával vyzvedačstvo v prospech Československej republiky proti Maďarsku a že mu ihneď priniesol spravodajsky relevantné dokumenty pochádzajúce údajne z Maďarska. Súd pri hodnotení tohto dôkazu uviedol, že nie je mysliteľné, aby obžalovaný, ktorý chcel skutočne pracovať v prospech Československej republiky, by bol ihneď schopný pri prvom predstavení sa kapitánovi V. dodať mu takéto dokumenty.

Podľa znaleckého posudku majora D., ľudia, ktorí sa chovajú pri ponúknutí svojich služieb v prospech Československej republiky tak ako obžalovaný, chcú z 90% vykonávať kontrašpionáž proti Československej republike v prospech Maďarska. Súd mal navyše v kontexte zisťovania doterajšieho spôsobu života obžalovaného za preukázané, že obžalovaný po prevrate v roku 1918 už dlhší čas vykonával špionáž proti Československej republike v prospech Maďarska ale bol v tejto veci amnestovaný. Napokon pokiaľ ide o odvolanie svojho obširného priznania pred políciou, ktoré je podľa súdu *"tak obširne, že si to ani vymyslieť nemožno"* súd konštatoval, že toto odvolanie dôveryhodným spôsobom odôvodniť nedokázal. Pri výmere trestu u obžalovaného zohľadnila sedria ako poľahčujúce okolnosti jeho zachovalosť, že jednal z biedy ako i to, že skutočnú škodu Československu nespôsobil. Nakoľko priťažujúce okolnosti sedria nezistila, uložila mu trest na dolnej hranici trestnej sadzby vo výmere 3 rokov káznice.

V. ZÁVER

Výsledky výskumu prezentované v predkladanom článku môžeme zhrnúť nasledovne: Po vzniku Československej republiky a uzatvorení Trianonskej mierovej zmluvy dochádzalo k rozsiahlej iredentistickej činnosti prameniacej z Maďarska a vyžarujúcej na územie dnešného Slovenska ako súčasť Československej republiky, ktorej cieľom bolo zvrátiť pre Maďarsko nepriaznivé výsledky trianonského mieru. Medzi formy iredenty môžeme pritom popri lúpežných prepadoch sledujúcich destabilizáciu pohraničia, šíreniu propagandistických letákov a iných nežiaducich tlačovín zaradiť i výzvednú činnosť smerujúcu k vyvradeniu vojenských tajomstiev za účelom narušenia bezpečnosti československej štátnosti. Uvádzaná výzvedná činnosť bola pritom preukázateľne predmetom trestných konaní vedených pred košickou sedriou.

Trestnoprávna úprava postihujúca túto činnosť bola v medzivojnovom období dvojaká. Do roku 1923 sa na území Slovenska aplikovala pôvodne uhorská recipovaná právna úprava a následne zákon na ochranu republiky platný jednotne pre celé územie Československa. Ich porovnaním sme vyhodnotili, že kým uhorská právna úprava bola v otázke sankcií v zásade prísnejšia, československý zákonodarca poskytol súdnej moci širší rozsah trestnej sadzby pre postih výzvednej činnosti umožňujúc snád' lepšie reflektovať konkrétne okolnosti daného prípadu.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Trianon, espionage, criminal law

KEY WORDS

Trianon, špionáž, trestné právo

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. CHOVANEC, J. - HOTÁR, V. S.: *Politológia, terminologický a výkladový slovník*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie, UCM, 2010. 590 s. ISBN 978-80-89241-34-7.
2. GRONSKÝ, J. - HŘEBEJK, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 2004. 244 s. ISBN 80-246-0878-2.
3. KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, 2011. 725 s. ISBN 978-80-8078-414-0.
4. LEPŠÍK, J.: *Zákon na ochranu republiky s dôvodovou správou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923. 176 s.
5. MACEK, P. - UHLÍŘ, L.: *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939)*. Praha: POLICE HISTORY, 1999. 230 s. ISBN 80-902670-0-9.
6. MILOTA, A.: *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž, 1930. 210 s.
7. OLEJNÍK, M.: *Politické a spoločenské aktivity maďarskej minority v prizme štátnych orgánov a dobovej slovenskej tlače (1918-1929)*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2011. 139 s. ISBN 978-80-89524-04-4.
8. PANDY D.: Trestnoprávna ochrana štátneho územia na Slovensku v období medzivojnovnej Československej republiky (The use of criminal law for the protection of the state territory in Slovakia in the period of the interwar Czechoslovak Republic). In: Štenpien, E. – Svatuška, I. (eds.): *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí*. Košice: ŠafárikPress, 2021, s. 176-189. ISBN 978-80-574-0040-0.
9. PANDY, D.: Príprava atentátu na Masaryka na východnom Slovensku a jej trestnoprávne dôsledky (The preparation of the assassination of Masaryk in eastern Slovakia and its criminal consequences). In: Erik Štenpien - Lucia Pištejová - Ivan Svatuška (eds): *I. svetová vojna a jej dôsledky v štátoprávnej rovine, Zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice, 29. - 30.09.2022*. Košice: ŠafárikPress, 2022, s. 233-240. ISBN 978-80-574-0146-9.
10. PANDY, D.: Efforts to Question the Territorial Outcomes of the Treaty of Trianon in the Region of Southeastern Slovakia and the Tools of Legal Protection of the Interwar Czechoslovak Republic. In: *Glossa Iuridica*, Roč. VIII. 2021, č. 3, s. 35 – 48. ISSN 2064-6887.
11. RUTTKAY, F.: *Maďarská iredenta a Slovensko (1918-1920)*. Bratislava: KUBKO GORAL, 1997. 40 s. ISBN 80-88858-21-6.
12. RUTTKAY, F.: *Slovenskí kolaboranti v službách maďarskej iredenty /1920 - 1938/*. Bratislava: KUBKO GORAL, 1998. 64 s. ISBN 80-88858-07-0.

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTORA

JUDr. Dávid Pandý, PhD.

výskumný pracovník

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva

Kováčska 30, 040 75 Košice

Telefónne číslo: +421 55 2344131

E-mail: david.pandy@upjs.sk